

ข้าวหอมมะลิ

สุชนันต์ สุทธิผลไพบุลย์
อดีตผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ปัจจัยที่มาของความหอม

ตามที่ทราบกันดีว่า เกษตรกรทางอำเภอบางคล้า กิ่งอำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นแหล่งเดิมที่ปลูกข้าวหอมมะลินานกว่า 50 ปี โดยไม่เปลี่ยนเมล็ดพันธุ์เลยยังมีความหอมอยู่ เมื่อปี 2493-94 กรมเกษตร กระทรวงเกษตร ได้ให้คุณสุนทร สีหะเนน รวบรวมข้าวพันธุ์นี้ จำนวน 199 รวง แล้วนำไปคัดเลือกพันธุ์บริสุทธิ์ที่สถานีทดลองข้าวโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี ต่อมากองบำรุงพันธุ์ กรมการข้าว ได้เปรียบเทียบข้าวพันธุ์นี้ในท้องถิ่นทางภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะกรรมการพิจารณาพันธุ์ข้าวให้ใช้ขยายพันธุ์ ได้เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2502 โดยใช้ชื่อว่า **ข้าวดอกมะลิ 105** ซึ่งเป็นข้าวเจ้าไวต่อแสง ปลูกได้เฉพาะฤดูนาปีเท่านั้น ลักษณะใบสีเขียว ลำต้นสีเขียวอ่อน ความสูงประมาณ 138-150 เซนติเมตร ปลูกได้ในที่ลุ่มทั่วไปที่มีระดับน้ำไม่ลึกเกิน 80 เซนติเมตร ทนทานต่อความแห้งแล้ง ทนดินเปรี้ยวและดินเค็มได้ดีพอสมควร ต้านทานโรคใบจุดสีน้ำตาลและโรคขอบใบแห้งปานกลาง แต่ไม่ต้านทานโรคใบสีส้ม โรคไหม้และโรคใบหงิก ไม่ต้านทานเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล เพลี้ยจักจั่นสีเขียวและหนอนกอ ต้นข้าวอ่อนล้มง่ายเมื่อรวงข้าวสุกแก่ อายุเก็บเกี่ยวประมาณ วันที่ 20 พฤศจิกายน ผลผลิตข้าวเปลือกค่อนข้างต่ำเฉลี่ยประมาณ 363 กิโลกรัมต่อไร่ เมล็ดข้าวเปลือกสีฟางยาวเรียวยาวมน น้ำหนักเบา ระยะพักตัวของเมล็ดข้าวนี้ประมาณ 43 วัน เมล็ดข้าวกลี้ยงยาว 7.5 มิลลิเมตร กว้าง 2.1 มิลลิเมตร หนา 1.8 มิลลิเมตร เมล็ดข้าวสารใสดี แข็งแรงได้มาตรฐาน คุณภาพหุงต้มมีกลิ่นหอมอ่อนนุ่ม

จากการสำรวจตรวจดูแหล่งเดิมปลูกข้าวหอมนี้ที่หนาแน่นเป็นผืนใหญ่ รวมทั้งสอบถามข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรที่ปลูกข้าวดังกล่าว และดูแผนที่ดินของจังหวัดจะเชิงเทรา ปรากฏว่า ดินในแหล่งนี้เป็นชุดดินรังสิต ชุดดินองครักษ์ ชุดดินมหาโพธิ์ ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มชุดดินของดินกรดกำมะถันที่มีทั้งหมด 9 ชุดดินด้วยกัน คือ ชุดดินองครักษ์ ชุดดินดอนเมือง ชุดดินรังสิต ชุดดินเสนา ชุดดินอยุธยา ชุดดินมหาโพธิ์ ชุดดินธัญบุรี ชุดดินบางน้ำเปรี้ยว ชุดดินจะเชิงเทรา ชุดดินเหล่านี้บ้างเกิดจากการตกตะกอนของน้ำกร่อย บ้างเกิดจากการตกตะกอนของน้ำจืดบนตะกอนน้ำกร่อย ซึ่งมีเกลือสมุทรหรือโซเดียมคลอไรด์รวมอยู่ด้วย ผู้เขียนเคยปลูกข้าวหอมข้า้ที่เดิมในดินนาธรรมดาทั่วไป 2-3 ปี โดยไม่เปลี่ยนพันธุ์ข้าวเลยแล้วได้ข้าวสารไม่มีกลิ่นหอมเลย จึงมีความคิดที่จะใช้ประโยชน์ดังกล่าวว่าชุดดินอะไรบ้างที่เหมาะสมปลูกข้าวนี้ ในอันจะเป็นแนวทางส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกข้าวนี้ มีคุณภาพหอมดีแพร่หลายสนองความต้องการเพิ่มมากขึ้น ในการตรวจสอบติดตามวิเคราะห์ดูความหอมของข้าวพันธุ์นี้ด้วยทั้งในที่นาของเกษตรกรภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคกลาง สถานีทดลองข้าวราชบุรีและโคกสำโรง ตามลำดับ โดยไม่เปลี่ยนพันธุ์ข้าวเลยเป็นเวลา 19-50 ปีพบว่า เป็นชุดดินองครักษ์ ชุดดินรังสิต ชุดดินมหาโพธิ์ ชุดดินดอนเมือง ชุดดินนครปฐม ชุดดินเดิมบางชุดดินโคกสำโรง โดยเฉพาะชุดดินสุดท้ายนี้มีลักษณะเหมือนชุดดินกุลาร้องไห้ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อสีเป็นข้าวเม็ดใสสวยหุงต้มแล้วมีกลิ่นหอมมาก โรงสีในจังหวัดลพบุรี สระบุรีแย่งกันซื้อในราคาสูง จากรายงานการสำรวจดินจังหวัดในภาคตะวันออกเฉพาะที่ชุดดินองครักษ์ ชุดดินรังสิต ชุดดินมหาโพธิ์ ชุดดินดอนเมือง พอประมวลได้ดังนี้ นครนายก 412,793 ไร่ ปราจีนบุรี 389,217 ไร่ จะเชิงเทรา 283,938 ไร่ ชลบุรี 109,188 ไร่ ระยอง 23,845 ไร่ ตราด 3,285 ไร่ ภาคตะวันตกเฉพาะที่ชุดดินนครปฐม ชุดดินเดิมบางได้แก่ สุพรรณบุรี 352,624 ไร่ นครปฐม 78,444 ไร่ ราชบุรี 49,481 ไร่ เพชรบุรี 25,769 ไร่ ภาคกลางมีลพบุรีจังหวัดเดียวที่มีชุดดินโคกสำโรง 34,400 ไร่ นอกจากนี้ในแต่ละจังหวัดของ 3 ภาคนี้มีชุดดินที่เหมาะสมของภาคอื่นด้วย

สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือคุณเฉลียว แจ่มไพโร อดีตผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านสำรวจจำแนกและวางแผนการการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน และอดีตผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ชี้แจงว่า จากการสังเกตและประสบการณ์ปฏิบัติงานในภาคนี้เวลา 35 ปีที่ผ่านมา มีดินนา 5 ชุดด้วยกันที่เหมาะสมมากกับข้าวพันธุ์นี้ คือ ชุดดินร่อยเอ็ดทั่วไป ชุดดินร่อยเอ็ดดินร่วน ชุดดินกุลาร้องไห้ ชุดดินท่าตูม ชุดดินนครพนม ซึ่งปลูกข้า้ที่เดิมด้วยการไม่เปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ข้าวกี่ปีก็ตาม ยังมีความหอมอยู่คงกะพันเสมอ ผู้เขียนได้ตรวจดูรายงานการสำรวจดิน 19 จังหวัดในภาคนี้แล้วจะเห็นว่า มีดินนา 5 ชุดรวมกันประมาณ 22.6 ล้านไร่หรือร้อยละ 66.5 ของพื้นที่นาภาคนี้ 34 ล้านไร่ จังหวัดที่มีชุดดิน 5 ชุดนี้ คือ อุบลราชธานี ยโสธร อำนาจเจริญ รวม 3,026,556 ไร่ สุรินทร์ 3,000,670 ไร่ บุรีรัมย์ 2,634,659 ไร่ ศรีสะเกษ 2,472,981 ไร่ ขอนแก่น 1,768,814 ไร่ นครราชสีมา 1,656,192 ไร่ มหาสารคาม 1,546,890 ไร่ ร้อยเอ็ด 1,509,907 ไร่ อุดรธานี หนองบัวลำภูรวม 1,400,162 ไร่ กาฬสินธุ์ 900,690 ไร่ สกลนคร 781,934 ไร่ นครพนม มุกดาหารรวม 737,421 ไร่ ชัยภูมิ 648,931 ไร่ หนองคาย 471,762 ไร่ และเลย 2,244 ไร่ การที่ชุดดินเหล่านี้

เหมาะกับข้าวพันธุ์นี้อย่างยิ่งเพราะมีเกลือสินเธาว์อยู่ข้างใต้เนื่องจากสมัยดึกดำบรรพ์โลกล้านปีภาคนี้เคยเป็นทะเลมาก่อน ข้าวสารที่ได้เม็ดยาวเรียวยาวใสสวยมากเป็นที่ต้องการของตลาดผู้บริโภคมากกว่าชนิดที่ปลูกในภาคอื่น ในการนี้สันนิษฐานว่าธาตุโซเดียมส่วนสำคัญที่ช่วยให้ข้าวพันธุ์นี้มีความหอม

ส่วนภาคใต้ก็มีชนิดพันธุ์สีด ชนิดมหาโพธิ์ ชนิดดอนเมือง เช่นเดียวกับทางภาคกลางที่ปลูกแล้วมีความหอมดี อยู่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี 39,722 ไร่ ปีตธานี 13,526 ไร่ สงขลา 7,244 ไร่ ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุงได้ปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 เป็นพันธุ์คัดพันธุ์หลักในบริเวณศูนย์ซึ่งเป็นชนิดดินแกล้งตั้งแต่ปี 2526-33 โดยไม่เปลี่ยนเมล็ดพันธุ์เลย จากการวิเคราะห์พบว่าความใสของเมล็ดข้าวสารอยู่ในขั้นพอใช้ได้ แต่ความขาวและอัตราส่วนการยืดตัวของข้าวสุกต่ำกว่ามาตรฐาน กล่าวคือ สีคล้ำไม่ขาวและไม่ยาวเท่าที่ควร ดังนั้นพอจะอนุมานได้ว่า ชนิดดินแกล้งเหมาะที่จะปลูกข้าวพันธุ์นี้ เพราะปลูกมาแล้ว 8 ปี ยังมีคุณสมบัติต่าง ๆ พอใช้โดยเฉพาะกลิ่นหอมอยู่ในขั้นพอใช้ จากการตรวจรายงานสำรวจดินใน 14 จังหวัดภาคใต้ มีชนิดดินนี้อยู่ในเฉพาะจังหวัด สงขลา 171,848 ไร่ พัทลุง 123,253 ไร่ สตูล 51,381 ไร่ ปีตธานี 40,537 ไร่ ชุมพร 37,980 ไร่ ตรัง 18,105 ไร่ สุราษฎร์ธานี 15,309 ไร่ กระบี่ 3,672 ไร่ ถ้าปลูกตามคำแนะนำของ คุณเสถียร พรหมชัยนันท์ อดีตผู้อำนวยการสถานีทดลองข้าวนครศรีธรรมราช โดยเลื่อนช่วงการปลูกก็สามารถปลูกได้เช่นกันเหมือนภาคอื่น

ในการตรวจดูรายงานสำรวจดิน 17 จังหวัดภาคเหนือปรากฏว่า มีชนิดดินนครปฐม ชนิดดินเดิมบางชนิดดินร้อยเอ็ดทั่วไป ชนิดดินท่าตูม ชนิดดินนครพนม ในจังหวัดนครสวรรค์ 435,894 ไร่ กำแพงเพชร 304,541 ไร่ พิจิตร 251,189 ไร่ อุทัยธานี 245,924 ไร่ พิษณุโลก 209,767 ไร่ เพชรบูรณ์ 204,615 ไร่ สุโขทัย 184,691 ไร่ ลำปาง 51,541 ไร่ อุตรดิตถ์ 37,281 ไร่ ตาก 17,286 ไร่ ลำพูน 1,653 ไร่ แต่เนื่องจากภาคเหนือไม่มีแหล่งเกลืออยู่ข้างล่าง เมื่อปลูกไปจะได้ข้าวมีความหอมหรือไม่ ต้องเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ทุก 3 ปี

เนื่องจากข้าวขาวดอกมะลิ 105 ไม่ค่อยตอบสนองต่อปุ๋ยให้ผลผลิตข้าวเปลือกเพียงประมาณ 500 กก. ต่อไร่ สู้ข้าว กข 1 ไม่ได้ซึ่งใช้ปุ๋ยเคมี 30-50 กก. ให้ผลผลิต 800-1,000 กก. ต่อไร่ เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้วมีรายได้มากกว่าข้าวหอมดังกล่าว ฉะนั้นเกษตรกรในเขตชลประทานจึงไม่สนใจปลูกข้าวพันธุ์นี้ แต่เกษตรกรในเขตนาน้ำฝน โดยเฉพาะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือยอมรับนิยมปลูก นับตั้งแต่ปี 2524 สถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร ได้ประกาศข้าว กข 23 เป็นข้าวพันธุ์ดีไม่มีกลิ่นหอมแนะนำให้ปลูกได้ทั้งนาปีและนาปรัง โดยที่ลักษณะเมล็ดข้าวสารคุณภาพหุงต้มคล้ายใกล้เคียงกับข้าวหอมนี้ พ่อค้าโรงสีจึงให้ราคาสูงกว่าข้าว กข พันธุ์อื่น เพื่อเป็นแรงจูงใจดึงดูดให้ปลูกกันมากขึ้น แล้วใช้ปนกับข้าวหอมมะลิในอัตราส่วนเล็กน้อยต่างกันตามแต่ผู้ซื้อจะพอใจ แต่ขณะนี้เกษตรกรนิยมปลูกข้าวพันธุ์ชัยนาท 1 ซึ่งเป็นข้าวแข็ง เพราะได้น้ำหนักเปลือกมากกว่าพันธุ์อื่น พ่อค้าโรงสีนำมาปนกับข้าวหอมนี้คุณภาพหุงต้มไม่

กลมกลืนกันต่างประเทศต้องส่งกลับคืนทำความเสียหายทางเศรษฐกิจมากและเสียชื่อเสียงขาดความเชื่อถือเสียลูกค้า

หนึ่งถ้าหากจะจัดทำแผนส่งเสริมปลูกข้าวหอมนี้ที่ถูกต้อง กรมพัฒนาที่ดินควรได้รับบทบาทสำคัญในการจัดทำแผนที่ดินในจังหวัดอำเภอที่ต้องการส่งเสริม โดยยึดถือชุดดินดังกล่าวข้างต้นทั้งหมดเป็นพื้นที่เป้าหมายหลัก เพื่อได้ข้าวหอมดีมีกลิ่นหอมเป็นที่พึงพอใจของผู้บริโภคทั้งภายในและต่างประเทศ พร้อมทั้งกำหนดมาตรฐานคุณภาพข้าวนี้ให้ปฏิบัติได้ในทางการค้า นอกจากนี้จะต้องดำเนินการแพร่กระจายพันธุ์ให้มากที่สุด และแนะนำให้เกษตรกรรู้จักเก็บเมล็ดพันธุ์ที่ดีบริสุทธิ์แบบวิธีง่าย ๆ ไว้ปลูกในปีต่อไป เพื่อลดภาระหน้าที่และเงินงบประมาณที่ใช้ในการผลิตข้าวพันธุ์หลักพันธุ์ขยายได้อีกด้วย

ข้าวหอมมะลิในทุ่งกุลาร้องไห้

การที่เรียกทุ่งกุลาร้องไห้นั้นมีตำนานเล่าขานกันมาว่า นับเป็นเวลาร้อย ๆ ปีมาแล้ว ชาวบ้านเรียกพ่อค้าที่ใช้โคเทียม เกวียนและหาบหามสรรพสินค้า อาทิเช่น สีย้อมผ้า เข็ม แพรพรรณ เครื่องถมที่สานด้วย จักตอกไม้ไผ่ทาร์กลองสีมีลวดลายต่าง ๆ ยาสมุนไพร เป็นหมู่ ๆ 20-30 คน เทียวเร่ขายตามหมู่บ้านว่า พวกกุลาส่งมีพวกหนึ่งนำสินค้าที่เขยเร่ขายมาทางอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ เมื่อขายสินค้าหมดแล้วคิดกลับบ้าน พอมาท้องที่ปัจจุบันเป็นอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ประจวบเป็นช่วงฤดูแล้งจึงซื้อครั่งใส่เซ่งมากพอที่จะหาบไปได้ เพื่อทำสีย้อมผ้าแล้วนำกลับมาขายอีกครั้งหนึ่ง พอข้ามแม่น้ำมูลมาได้หน่อยหนึ่งก็ถึงทุ่งอันกว้างใหญ่ไพศาล จึงได้พากันเดินตัดทุ่งเพื่อไปทางอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ขณะเดินข้ามทุ่งรู้สึกเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้ามาก น้ำจะดื่มก็ไม่มีดื่มก็ไม่มีต้นไม้ที่จะพักอาศัยร่มเงาพักผ่อน ก็หายากเต็มที มองไปข้างหน้าเห็นคง ๆ หนึ่งก็พากันหาบครั้งเดินลัดไปมองด้วยตาเห็นว่าใกล้แต่ทำเดินนั้นลึมนไกลแสนไกลทั้งแดดก็ร้อนจัด ต่างหิวโหยอดโรยไปตาม ๆ กันครั้งที่หาบมาจะทิ้งก็เสียดาย จึงพากันโอดครวญร้องไห้ร้องไห้และคิดว่าเอาชีวิตมาตายในทุ่งนี้เป็นแน่แท้ อาศัยความอดทนบึกบึนเดินไปถึงดงนั้น ครั้นจะเดินทางต่อไปก็ท้อใจเพราะยังมีทุ่งเว้งว่างอยู่ข้างหน้าอีก จึงเทครั่งทิ้งเหลือแต่เสื้อผ้า เครื่องนุ่มห่มและอาหารสำหรับเดินทางเท่านั้นเพื่อจะได้เบาแรง เมื่อเดินทางไปถึงหมู่บ้านใดชาวบ้านที่เคยซื้อสิ่งของจากพวกกุลาส่งที่เคยนำมาขายแต่ไม่มีอะไรจะขายให้กุลาส่งพวกนั้นคิดถึงความหลังที่ได้รับความสะดวกสบายยกแค้นขึ้นมาก็ได้แต่เสียใจและร้องไห้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวชาวนาก็เล้าลือกระจายไปทุกแห่งทุกหน จึงให้ชื่อทุ่งนี้ว่า ทุ่งกุลาร้องไห้ สืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ทุ่งกุลาร้องไห้มีพื้นที่ประมาณ 2.1 ล้านไร่ โดยมีความยาวสูงสุดวัดได้ 150 กม. และความกว้าง 50 กม. พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสภาพภูมิประเทศเป็นแอ่งกระทะขนาดใหญ่ มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัด 10 อำเภอ 51 ตำบล 676 หมู่บ้าน ดังนี้คือ

1. จังหวัดร้อยเอ็ด มีพื้นที่ 986,807 ไร่ หรือ 46.8% อยู่ใน 4 อำเภอ คือ อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอปทุมรัตน์ และอำเภอโพธิ์ทราย
2. จังหวัดยโสธร มีพื้นที่ 64,000 ไร่ หรือ 3.1% อยู่ในบางส่วนของอำเภอมหาชนะชัย และอำเภอค้อวัง
3. จังหวัดศรีสะเกษ มีพื้นที่ 287,000 ไร่หรือ 13.6% อยู่ในอำเภอราชไศล
4. จังหวัดสุรินทร์ มีพื้นที่ 575,993 ไร่หรือ 27.3% อยู่ในอำเภอท่าตูม และอำเภอชุมพลบุรี
5. จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ 193,890 ไร่ หรือ 9.2% อยู่ในบางส่วนของอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย

ที่ดินในทุ่งกุลาร้องไห้ ประกอบด้วยที่ดินใช้ปลูกพืชไร่ ได้แก่ มันสำปะหลัง ข้าวโพด ข้าวฟ่าง อ้อย ถั่วต่าง ๆ กับหญ้าเลี้ยงสัตว์หรือจะใช้เป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ก็ได้ และที่ลุ่มใช้ปลูกข้าว จากการสำรวจดินกองสำรวจดินของกองสำรวจและจำแนกดิน กรมพัฒนาที่ดิน พบว่า ที่ดอนพื้นที่รวม 101,807 ไร่ มีชุดดิน 4 ชุดด้วยกันที่มีระดับสูงลดหลั่นลงมาเป็น

1. ชุดดินโคราชพื้นที่ 48,511 ไร่
3. ชุดดินโพธิ์ชัยพื้นที่ 564 ไร่
2. ชุดดินน้ำพองพื้นที่ 51,896 ไร่
4. ชุดดินเรณูพื้นที่ 864 ไร่

ส่วนที่ลุ่มพื้นที่รวม 1,689,977 ไร่ ใช้ปลูกข้าวมีชุดดินต่าง ๆ ระดับความสูงลดหลั่นลงมา ดังนี้

1. ชุดดินอุดรพื้นที่ 282 ไร่	5. ชุดดินกุลาร้องไห้พื้นที่ 373,422 ไร่
2. ชุดดินอุบลพื้นที่ 181,631 ไร่	6. ชุดดินท่าตูมพื้นที่ 619,361 ไร่
3. ชุดดินอันพื้นที่ 1,120 ไร่	7. ชุดดินราชบุรีพื้นที่ 3,103 ไร่
4. ชุดดินร้อยเอ็ดพื้นที่ 436,035 ไร่	8. ชุดดินพิมายพื้นที่ 75,023 ไร่

จากการสังเกตและประสบการณ์ในการปฏิบัติงานทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือเวลา 35 ปี คุณเจสสิยา แจ้งไพร อดีตผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านสำรวจจำแนกและวางแผนการใช้ที่ดินกรมพัฒนาที่ดิน และอดีตผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ชี้แจงว่า มีดินนา 5 ชุด คือ ชุดดินร้อยเอ็ด ชุดดินร้อยเอ็ดดินร่วน ชุดดินกุลาร้องไห้ ชุดดินท่าตูม ชุดดินนครพนม เหมาะกับข้าวหอมมะลิซึ่งปลูกซ้ำที่เดิมด้วยพันธุ์ข้าวที่ปักดำตาม ยังมีความหอมอยู่เสมอไม่เสื่อมคลาย จากข้อมูลชุดดินนาข้างต้น 3 ชุด ชุดดินร้อยเอ็ด ชุดดินกุลาร้องไห้ ชุดดินท่าตูม มีพื้นที่รวมกัน 1,429,818 ไร่ นับว่าเป็นแหล่งใหญ่แหล่งหนึ่ง เนื่องจากข้าวหอมมะลิหรือข้าวขาวดอกมะลิ 105 เป็นข้าวที่มีข้อดีจุดเด่นหลายประการสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดีกว่าข้าวพันธุ์อื่น กล่าวคือ ทนทานต่อความแห้งแล้งเหมาะที่จะปลูกในนาเขตน้ำฝน ทนดินเปรี้ยวและดินเค็มได้ดีพอสมควร ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า เมื่อนำข้าวหอมพันธุ์นี้ที่ปลูกในชุดดินของครุฑ ชุดดินรังสิต ชุดดินมหาโพธิ์ ชุดดินดอนเมือง ซึ่งดินชั้นบนอยู่บนตะกอนน้ำกร่อยในดินชั้นล่างในอำเภอบางคล้า อำเภอราชสาสน์จังหวัดฉะเชิงเทรา มาปลูกในชุดดินร้อยเอ็ด ชุดดินกุลาร้องไห้ ชุดดิน

ท่าตูม ที่มีเกลือสินเธาว์อยู่ข้างใต้แล้วได้ข่าวสารคุณภาพเมล็ดยาวเรียวยาว แกร่งใสสวย มีความหอมมากกว่าแหล่งเดิมเสียอีก

การปรับปรุงบำรุงดินเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวหอมในทุ่งนี้ เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินได้แนะนำว่าถ้าที่นาบางแห่งเป็นกรดจัดมากควรใช้ปูนขาวอัตรา 50-90 กก. ต่อไร่ หว่านก่อนไถที่เตรียมดินเพื่อลดความเป็นกรดให้น้อยลง โดยทำให้ได้ปริมาณแร่ธาตุที่เป็นประโยชน์ต่อต้นข้าวมากขึ้น ถ้าเป็นดินเค็มจัดจากการทดสอบแนะนำให้ใช้แกลบเป็นวัสดุปรับปรุงอัตรา 2,000 กก. ต่อไร่ หว่านหลังเก็บเกี่ยวข้าว แล้วไถกลบเมื่อฝนตกจะช่วยให้น้ำดินเหนียว ดินเหนียวปนทรายที่แน่นทึบเป็นดินโปร่งร่วนซุย ถ่ายเทอากาศและน้ำดีขึ้นรากข้าวชอนไชได้สะดวก แร่ธาตุอาหารรองที่สำคัญในแกลบได้แก่ ซิลิกาซึ่งทำให้ต้นข้าวแข็งแรงไม่ล้มง่ายและต้านทานต่อโรคแมลงอีกด้วย ปกติข้าวหอมมะลิให้ผลผลิตค่อนข้างต่ำ 300-320 กก.ต่อไร่ แนวทางการเพิ่มผลผลิตได้กว้างขวางเป็นรูปธรรมในพื้นที่ต่างๆ ใช้ปุ๋ยพืชสดใส่อัฟฟิกันที่สามารถขึ้นได้ดีในดินเค็ม และเพิ่มอินทรีย์วัตถุด้วยการหว่านเมล็ดอัตรา 7 กก. ต่อไร่ เมื่ออายุ 65-70 วันก็ไถกลบแล้วทิ้งไว้อีก 7 วัน เพื่อให้ต้นสาลีตายตัวก่อนที่จะปลูกข้าวตาม โดยสามารถตรึงไนโตรเจนในอากาศได้ประมาณ 42-72 กก.ต่อไร่ และประมาณ 2 ใน 3 ของไนโตรเจนที่ตรึงได้จะถูกปลดปล่อยลงสู่ดิน นอกจากสาลีนี้แล้วยังมีสาลีคางคก สาลีจีนแดง สาลีอินเดีย ถั่วพุ่ม ถั่วพุ่ม ถั่วเขียว การเพิ่มอินทรีย์วัตถุในรูปอื่นก็คือปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ส่วนการเพิ่มอาหารแร่ธาตุในดินอีกแบบหนึ่งได้แก่ ปุ๋ยเคมีสูตรที่แนะนำ 16-16-8 อัตรา 20-25 กก.ต่อไร่ แบ่งใส่ 2 ครั้งคือหลังปักดำ 7-10 วันและระยะที่ต้นข้าวตั้งท้อง ได้ผลผลิตข้าวเปลือกเฉลี่ยประมาณ 679 กก.ต่อไร่

กรมส่งเสริมการเกษตรโดยสำนักงานเกษตร 5 จังหวัดที่มีพื้นที่ในทุ่งนี้ ได้ดำเนินการโครงการเร่งรัดและพัฒนาการผลิตข้าวหอมมะลิในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ ด้วยกิจกรรมการส่งเสริมใช้เมล็ดข้าวพันธุ์ดีการส่งเสริมบำรุงดินด้วยการใช้ถั่วเขียวเป็นปุ๋ยพืชสด การรณรงค์ทำนาหว่านแทนนาดำ การทำนาสาธิตแปลงใหญ่ 500 ไร่ การทดสอบเพิ่มผลผลิตข้าวหอมมะลิและการใช้ปุ๋ยแต่งหน้า การรณรงค์ป้องกันกำจัดศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน การส่งเสริมร่วมกับภาคเอกชน การถ่ายทอดเทคโนโลยีและเยี่ยมเกษตรกร

คุณพชร อิศรเสนา อธิบดีปลัดกระทรวงพาณิชย์ขณะดำรงตำแหน่งอธิการบดีกรมการค้าระหว่างประเทศ ได้ริเริ่มให้จัดประกวดข้าวหอมมะลิจากจังหวัดอุบลราชธานี ร้อยเอ็ด ยโสธร ศรีสะเกษ สุรินทร์ มหาสารคาม บุรีรัมย์ ครั้งแรกในปีเพาะปลูก 2523/24 ปรากฏว่า รางวัลที่ 1-3 และ ชมเชย 7 รางวัล 5 จังหวัดของทุ่งกุลาร้องไห้ได้รับ 9 รางวัล ต่อมาปีเพาะปลูก 2527-28 -2531/32 ได้เพิ่มจังหวัดกาฬสินธุ์ สกลนคร หลังจากนั้นจนถึงปัจจุบันกระทรวงพาณิชย์โดยกรมการค้าภายในประเทศ ร่วมกับสมาคมผู้ส่งออกต่างประเทศเปิดกว้างให้เกษตรกรทุกภาคที่มีศักยภาพปลูกข้าวหอมมะลิได้มีโอกาสนำผลผลิตของตนเข้าร่วมประกวดและเพิ่มรางวัลชมเชยเป็น 15 รางวัล

อนึ่ง จากประสบการณ์ตรวจสอบความหอมของข้าวนี้ โดยไม่เปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ 50 ปีที่ปลูกในชุดดินองครักษ์ ชุดดินรังสิต ชุดดินมหาโพธิ์ ซึ่งเกิดจากการตกตะกอนของน้ำกร่อยที่มีเกลือสมุทรรวมอยู่ด้วย ยังมีความหอมชัดเจนดีและข้อมูลของคุณเจสสิว แจ้งไพโร ดังนั้นกรมพัฒนาที่ดินควรจัดทำแผนที่ดินกำหนดเขตปลูกข้าวหอมมะลิในชุดดินร้อยเอ็ด ชุดดินกุลาร้องให้ ชุดดินท่าตูม เพื่อได้ข้าวหอมคุณภาพดี จำหน่าย ส่วนชุดดินอื่นแนะนำให้เกษตรกรปลูกข้าวเหนียวไว้บริโภคภายในครัวเรือน

อนึ่งผู้เขียนขอขอบคุณผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดินร้อยเอ็ดและเกษตรกรจังหวัดร้อยเอ็ดที่ได้ให้เอกสารข้อมูลใช้ประกอบการเขียนบทความข้างต้นไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย